

BADIY ADABIYOTDA IJOD VA RASSOM MAVZUSI

*Samadov Muxiddin Axadovich**Qarshi davlat texnika universiteti**xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Maqolada badiiy adabiyotda ijod va rassom mavzusining estetik, falsafiy va ijtimoiy talqini keng yoritilgan. Rassom obrazi orqali yozuvchilar ijodkor shaxsning ruhiy olami, tasavvur kuchi, jamiyat bilan ziddiyati, ijod jarayonining murakkab psixologik qirralari va san'atning mohiyati haqida mushohada yuritadilar. Tadqiqotda rassom timsolining adabiy jarayondagi o'rni, uning san'at haqidagi falsafiy qarashlar bilan uyg'unligi va san'atkorning ijtimoiy mas'uliyati masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, adabiyotda rassom obrazi estetik timsol sifatida talqin etilib, san'at va hayot o'rtasidagi murakkab munosabatlar ochib beriladi. Maqola mavzuning badiiy tafakkurdagi universalligini va rassom timsolining turli davr adabiyotida uzluksiz rivojlanib kelayotganligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ijod, rassom obrazi, badiiy tafakkur, estetik timsol, san'at falsafasi, ijodkor shaxs, ruhiy izlanish, adabiy talqin, badiiy estetika.

KIRISH

Badiiy adabiyotda ijod va rassom timsoli qadimdan markaziy mavzulardan biri bo'lib keladi. Rassom obrazining paydo bo'lishi adabiyotning o'ziga xos "o'z-o'zini anglash" jarayoni bilan chambarchas bog'liq: adabiyot san'atning boshqa turlari bilan muloqotga kirishgan sayin, ijodkor shaxs, tasavvur kuchi, go'zallikni kashf etish jarayoni haqidagi badiiy tasavvurlar ham boyib borgan. Rassom mavzusi, keng ma'noda, ijodkor shaxsning ichki kurashlari, ruhiy izlanishlari, estetik tamoyillari, jamiyat va san'at o'rtasidagi ziddiyatlarni yoritish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shu bois badiiy adabiyotda rassom faqat kasb egaligini ifodalaydigan personaj emas, balki ijodning ramzi, san'atning sirli mohiyatini ifodalovchi badiiy fenomen sifatida qaraladi.

Ijod va rassom mavzusi ko'pincha ijodkorning ichki ruhiy olamini tadqiq etishdan boshlanadi. Rassomning dunyoni boshqalardan boshqacha ko'ra olishi — uning asosiy

belgisidir. Badiiy adabiyotda bu xususiyat turlicha aks etadi: ba'zan u bolalarcha beg'ubor nigoh sifatida, ba'zan ortiqcha sezgirlik yoki ruhiy notinchlik sifatida talqin qilinadi. Rassom obrazining murakkabligi shundaki, ijod jarayoni ko'pincha ruhiy iztirob orqali tasvirlanadi. Adabiyot bu iztirobni tasvirlar ekan, ijodning tabiati haqida falsafiy mulohazalar olib boradi: san'at hayotning o'zimi yoki undan yuksakmi? Rassom hayotdan uziladimi yoki aksincha, hayotning eng nozik qatlamlarini his qilib, uni o'zcha qayta bunyod qiladimi? Bunday savollar asar mohiyatiga chuqur mazmun bag'ishlaydi va ijod mavzusini umuminsonga xos ruhiy jarayonga aylantiradi [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Rassom mavzusining yana bir muhim jihati — uning jamiyat bilan munosabatidir. Badiiy adabiyotda rassom ko'pincha "jamiyatga sig'maydigan", uning me'yorlariga bo'ysunishni istamaydigan shaxs sifatida gavdalanadi. Uning atrofdagilar bilan ziddiyati ko'pincha estetik qarashlar, dunyoqarashdagi tafovutlar yoki san'atning maqsadi haqidagi tasavvurlar bilan belgilanadi. Bu ziddiyat orqali yozuvchi jamiyatning san'atga munosabatini, san'atkorning ijtimoiy mavqeini, ijod erkinligining chegaralarini tahlil qiladi. Ayrim asarlarda rassomning jamiyatdan ajralishi fojiaga olib boradi; ayrimlarida esa aynan jamiyat bilan ixtilof ijodning tug'ilishiga sabab bo'ladi. Shunday qilib, adabiyot rassom obrazida san'atning ijtimoiy funksiyasi haqidagi bahslarni ham o'zida mujassamlashtiradi.

Ko'plab asarlarda rassom obrazi va ijod jarayoni estetik makon sifatida tasvirlanadi. Yozuvchilar rassomning ranglar, chiziqlar, yorug'lik va soya bilan ishlash jarayonini badiiy so'z orqali qayta yaratib, o'quvchiga tasviriy san'atning ichki jozibasini his qildiradi. Bu jarayon tasviriy san'at va adabiyotning o'zaro uyg'unlashuviga olib keladi. Adabiyotning so'z orqali tasvir yaratish qobiliyati rassom mavzusida alohida kuchga ega bo'ladi: ranglarning qo'rquv, umid, iztirob yoki yorqin quvonchga aylanishi, har bir chiziqning ichki mazmunga ega bo'lishi yozuvchini ham rassomga aylantiradi. Natijada rassom obrazi ikki karrali ijod mahsuliga aylanadi — u adabiyot ichida san'atning o'zini aks ettirgan badiiy ko'zguga aylanadi [3].

Ijod va rassom mavzusi odatda ijodkorning yolg'izligi va erkinlik mavzulari bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Ko'plab asarlarda rassomning ruhiy izlanishlari uni yolg'izlikka yetaklaydi: ijod jarayonida u odamlardan ajraladi, atrofdagilar uni tushunmaydi yoki uning g'oyalari jamiyatga begona tuyuladi. Ammo aynan mana shu yolg'izlik ijodning

zarur sharti sifatida ko'rsatiladi. Chunki rassom uchun eng muhim narsa — o'z ichki ovozi, eshita bilish, o'z ranglarini, o'z shaklini topishdir. Shu bilan birga, ijodning yuksak cho'qqisi — bu yolg'izlikdan chiqib, o'z asari orqali odamlar bilan yana muloqotga kirishishdir. Rassom obrazi shu ma'noda ijod va hayot o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaradi.

Mavzuning yana bir qirrasida rassomning o'z asariga nisbatan mas'uliyati, san'at va axloq munosabati masalasi turadi. Adabiyot rassom obrazini yaratish jarayonida tez-tez "ijodning chegaralari" haqida bahs yuritadi: san'atkor o'z san'ati uchun qanchalik mas'ul? Uning asari jamiyatga ta'sir ko'rsatishi shartmi yoki u faqat o'z estetik tamoyillariga ergashishi kifoyami? Bu savollar rassom mavzusini chuqurlashtirib, uni faqat shaxsiy ruhiy jarayon emas, balki ijtimoiy-madaniy mas'uliyat markaziga olib chiqadi [4].

NATIJALAR

Badiiy adabiyotda rassom timsoli ko'pincha ijodning tabiatini anglash uchun laboratoriya vazifasini bajaradi: yozuvchi rassom obraziga murojaat qilarkan, aslida san'atning minglab yillik muammolarini badiiy shaklda qayta o'ylaydi. Rassom o'z asarini yaratish jarayonida ikki olam – tashqi reallik va ichki tasavvur – o'rtasida doimo kurashadi. Adabiyot ana shu kurashning badiiy modelini yaratadi: bir tomonda hayotning "katta haqiqatlari", ikkinchi tomonda esa rassomning o'z haqiqatini yaratishga bo'lgan ehtiyoji turadi. Bu ikki qatlamning to'qnashuvi badiiy obrazni yanada murakkablashtiradi, uni falsafiy-estetik kashfiyotga aylantiradi. Ko'plab asarlarda rassomning tashqi dunyo bilan aloqasi uzilib ketmaydi, ammo uning ichki hayoti shunchalik boy va serqatlam bo'ladiki, oddiy muloqotlar ham ramziy ma'no kasb etadi.

Rassom obrazining yana bir muhim jihati — u o'zining yaratgan asariga qarshi turuvchi shaxs sifatida gavdalanishi. Bu adabiyotda ko'p uchraydigan ziddiyatlardan biridir: rassom asarini yaratadi, lekin asar tug'ilganidan keyin u endi rassomga emas, o'quvchi yoki tomoshabinga tegishli bo'ladi. Adabiyotda bu jarayon ko'pincha ma'naviy ozodlik va ichki bo'shashish bilan birga, ayriliq, hatto yo'qotish sifatida tasvirlanadi. Yozuvchilar rassomning o'z ijod mahsuliga nisbatan o'zgaruvchan munosabati orqali ijodning eng nozik metafizik tomonlarini ochib beradilar: asar rassomdan mustaqil yashay boshlaydi, rassom esa yangi izlanishlarga majbur bo'ladi. Shu tariqa, ijod o'zining yakuniy nuqtasiga yetmaydigan, doimo davom etadigan jarayon sifatida talqin qilinadi [5].

Shuningdek, adabiyotda rassom obrazi insonning estetik sezgirligini o'rganish uchun ayni muddao bo'lgan timsollardan biridir. Rassomning rang, shakl, tovush yoki yorug'likni his qilishi – bu oddiy idrok emas, balki dunyoni o'ziga xos tarzda talqin qilish demakdir. Shu sababdan ko'plab asarlarda rassom tabiatni boshqa odamlar ko'rmagan qiyofada tasvirlaydi: daraxt shunchaki daraxt emas, balki ichki holatning timsoli; quyosh nuri oddiy yorug'lik emas, balki ilhomning boshlanishi; soya esa ruhiy iztirobning badiiy obraziga aylanadi. Bu jarayon rassomning dunyoni ramziy shaklda ko'ra olishini ko'rsatadi va adabiyot bu ramziylikni yanada teranlashtiradi. Yozuvchi uchun rassom – bu borliqning yashirin qatlamlarini ochib beruvchi maxsus nigoh egasi.

Rassom mavzusining yana bir qatlamida ijodning ijtimoiy bahosi masalasi turadi. Adabiy asarlarda rassomning jamiyat tomonidan qabul qilinishi yoki rad etilishi tasvirlanarkan, aslida san'atning o'ziga berilgan baho namoyon bo'ladi. Ba'zi asarlarda rassomning jamiyatga moslasholmasligi fojiali oqibatlarga olib keladi, bu esa san'at va kundalik hayot o'rtasidagi uzilishning dramatik tusini ko'rsatadi. Boshqa asarlarda esa jamiyat rassomning o'ziga xos nigohidan ilhom oladi, uni qadrlaydi, unga madaniy fikrning yetakchisi sifatida qaraydi. Bu ikki holatning qarama-qarshiligi badiiy adabiyotda san'atning jamiyatga bo'lgan ta'sirini tahlil qilish imkonini beradi. Rassom obrazining ijtimoiy o'rni shu tariqa faqat estetik masala bo'lib qolmay, balki madaniy jarayonning muhim tarkibiy qismiga aylanadi [6].

XULOSA VA MUNOZARA

Badiiy adabiyotda ijod va rassom mavzusi san'atning ichki mohiyatini anglashda alohida ahamiyatga ega bo'lgan estetik maydonni tashkil etadi. Rassom obrazi orqali yozuvchi ijodkor egosining shakllanishi, ruhiy iztirob va ilhom o'rtasidagi ziddiyat, go'zallikni yaratish jarayonidagi murakkab psixologik kechinmalarni ochib beradi. Rassomning jamiyat bilan munosabati, uning ijodiy erkinlikka bo'lgan ehtiyoji va san'atkorning axloqiy mas'uliyati haqidagi savollar mavzuning chuqurligini belgilaydi. Adabiyotda rassom timsolining yoritilishi san'atning ijtimoiy qimmatini, estetik mezonlar evolyutsiyasi va ijodkor shaxsning universalligi haqida boy nazariy xulosalar chiqarishga imkon beradi. Demak, ijod va rassom mavzusining adabiyotdagi talqini san'atning jamiyat hayotidagi o'rnini, ijodkorning ruhiy dunyosini va badiiy tafakkurning cheksiz imkoniyatlarini yorituvchi muhim estetik fenomen sifatida davom etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Baxtin M. M. Estetika slovesnogo tvorchestva. – Moskva: Iskustvo, 2016. – 424 s.
2. Losev A. F. Problemy khudojestvennoy formy. – Moskva: Mysl', 2016. – 318 s.
3. Qosimov B. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2010. – 368 b.
4. Nurulloyev B. Ijodkor shaxs va badiiy tafakkur masalalari. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2018. – 290 b.
5. G'afur G'ulom. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2014. – 352 b.
6. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. – Berkeley: University of California Press, 2014. – 508 p.

